

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№1 (122) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргүл	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 40 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Эзербайжан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсенбаева Жанаргуль	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка И.Р. Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 40 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisenbayeva Zhanargul	Can. of philology, assos. Prof (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantaj	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: I.R. Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 40 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Мазмұны

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Интертекстуалдылық теориясы мен прецедентті құбылыс арасындағы байланыс	8
<i>Аймолдина Ә.А.</i> Искерлік дискурс зерттеудің әлеуметтік және когнитивтік аспектіліктерінің қатынастары	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нұртазина М.Б.</i> Тіл ғылымындағы қазіргі заманғы үрдістер: ғылыми зерттеулердің векторлары	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Лексикалық құзыреттілікті қалыптастыруда ағылшын тілі сабағында ой-талқыларды қолдану	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Әбдіжәміл Нұрпейісовтың «Қан мен тер» романындағы иіс-жады ұстанымдарының көркемдік ерекшелігі	37
<i>Жұмсақбаев А.Т.</i> Джон Толкиеннің «Сақиналардың патшасы» трилогиясының жанрлық құбылысы	46
<i>Жұматаев Е.</i> Әдеби тіл мен әлеуметтік желі: тіл бәсекелестігі мен әдеби тілдің қазіргі сипаты	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Шыңғыс Айтматовтың шығармаларындағы фразеологизмдерді аударудың ерекшеліктері	58
<i>Қадысқызы А., Хасенова Р.Т., Құлахметова Ж.Т.</i> Қазақстандағы оралмандар және олардың әлеуметтік-мәдени бейімделуі	64
<i>Қасымова Ә.Ә.</i> Қазақ және түрік тілдеріндегі қоштасу этикетіне қатысты қалып сөздердің лингво-мәдени сипаты	71
<i>Латанова Р.У., Заркешеева А.Е., Хамитова А.Ф.</i> Қазақстандық жоғары оқу орындары студенттеріне ағылшын тілін үйретуде Action Research әдісін енгізу жолы	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенғалиева А.М.</i> Бір буынды түбір етістіктің «қыпшақтық» корпусындағы вокализм жүйесінде салыстырмалы сипаттамасы ..	81
<i>Матбек Н.Қ., Садықова Р.К.</i> Ноғай әдеби тілінің қалыптасуы	88
<i>Мырзағалиева Т.Е., Шәріпова Г.А.</i> Құран поэтологиясындағы орыс универсумы ..	95
<i>Нұртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Білім берудегі «Polycultural World» жүйесін қамтамасыз етуге арналған кәсіби лингвистика	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Онкологиялық терминдерді талдау және аудару	112
<i>Өтелбай Г. Т.</i> «Кемпіркосақ» баламасының туыс және шет тілдердегі ұқсастығы мен ерекшелігі	119
<i>Садықова А. Т., Қабдырашева Б. Н.</i> І. Есенберлин шығармаларындағы тарихи тұлғалар бейнесі	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Кейбір этноатаулардың ақпараттық уәжі (Шығыс Қазақстан аймағы материалдары негізінде)	132
<i>Сәдуақасұлы Ж., Махамбетова А.</i> Қазақ тіл білімінде лепті сөйлемдердің зерттелу жайы	138
<i>Симбаева С.О., Қайыпбаева М. М.</i> Тілді аудармасыз оқыту және тілдің фонетикалық интерпритациясы	143
<i>Шәріпова Г.А.</i> Исламдық мәдени универсиумы	147
<i>Шәріп А.Ж.</i> Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер	151
<i>Шоқабаетова С.С.</i> Сөзжасамның фонетикамен байланысы туралы	162

Содержание

<i>Абдыханова Б.А., Нергиз Бирай</i> Взаимосвязь прецедентных текстов и интертекстуальности	8
<i>Аймолдина А.А.</i> Взаимосвязь социальных и когнитивных аспектов изучения делового дискурса	14
<i>Алефиренко Н.Ф., Нуртазина М.Б.</i> Современные тенденции в науке о языке: векторы научного поиска	20
<i>Гауриева Г.М., Кадырова Е.Б.</i> Использование мозгового штурма для формирования лексической компетентности на уроках английского языка	32
<i>Жапанова М.Е.</i> Художественные особенности памяти запаха в романе Абдижамиля Нурпеисова «Кровь и пот»	37
<i>Жумсакбаев А.Т.</i> Жанровая феноменальность трилогии Джона Толкиена «Властелин колец»	46
<i>Жуматаев Е.</i> Литературный язык и социальные сети: конкурентоспособность и современность казахского языка	50
<i>Зилинька М.Н.</i> Особенности перевода фразеологизмов в произведениях Чингиза Айтматова	58
<i>Кадыскызы А., Хасенова Р.Т., Кулахметова Ж.Т.</i> Оралманы в Казахстане и их социально-культурная адаптация	64
<i>Касымова А.А.</i> Лингво-культурологический анализ лингвистических единиц, связанных с этикой прощания казахского и турецкого языков	71
<i>Латанова Р.У., Заркешева А., Хамитова А.Г.</i> Пути внедрения Action Research в обучении английскому языку студентов высших учебных заведений в Казахстане.....	76
<i>Мейрамбекова Л.К., Сейтова Ш.Б., Есенгалиева А.М.</i> Сравнительно-сопоставительная характеристика односложных глаголов в системе вокализма языков кипчакской группы	81
<i>Матбек Н.К., Садыкова Р.К.</i> Формирование ногайского литературного языка.....	88
<i>Мурзагалиева Т.Е., Шарипова Г.А.</i> Русский универсум коранической поэтологии.....	95
<i>Нуртазина М.Б., Амрина З.Ж.</i> Polycultural World: Компетентный подход в профессиональной лингвистике для образования	105
<i>Оразбаева Э.С.</i> Анализ и перевод онкологических терминов	112
<i>Отелбай Г. Т.</i> Аналогия и особенность эквивалента «Кемпірқосак» у родственных и иностранных языков	119
<i>Садыкова А.Т., Кабдырашева Б.Н.</i> Образ исторических личностей в творчестве И.Есенберлина	125
<i>Сейтова Ш.Б.</i> Информационное содержание некоторых этнонаименований	132
<i>Садуакасулы Ж., Махамбетова А.</i> Обстоятельства исследования восклицательных предложений казахского языка	138
<i>Симбаева С., Кайытбаева М.М.</i> Обучение языка без перевода и фонетическая интерпретация языка	143
<i>Шарипова Г.А.</i> Исламский универсум культуры	147
<i>Шарип А.Ж.</i> Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности	151
<i>Шокабаева С.С.</i> О связи словообразования с фонетикой	162

Contents

<i>Abdyhanova B.A., Nergiz Biraj</i> Interrelation of precedent texts and intertextuality	8
<i>Aimoldina A.A.</i> Interconnection of Social and Cognitive Aspects in Business Discourse Studying	14
<i>Alefrenko N.F., Nurtazina M.B.</i> Modern trends in the science of language: vectors of scientific research	20
<i>Gauriyeva G.M., Kadyrova Ye.B.</i> Use of brainstorming for the formation of lexical competence in English class	32
<i>Japanova M.E.</i> Artistic features of the memory of the smell in the novel «Blood and Sweat» by Abdizhamil Nurpeisov	37
<i>Zhumsakbayev A.T.</i> Genre's phenomenon of John Tolkien's trilogy «The Lord of the Rings»	46
<i>Zhumataev E.</i> Analysis of the translation into the Kazakh language interjections in the piece	50
<i>Zilinka M.N.</i> The peculiarities of phraseological units translation in book's of Chingiz Aitmatov	58
<i>Kadyskyzy A., Khassenova R. T., Kulakhmetova Zh.T.</i> Oralman in Kazakhstan and their Socio-Cultural Adaptation	64
<i>Kasymova A.A.</i> Linguistic and Cultural Analysis of Linguistic Units Associated with Ethics of Farewell to Kazakh and Turkish Languages	71
<i>Latanova R.U., Zarkesheva A.E., Khamitova A.G.</i> The ways of planning action research in teaching english for students in higher schools of Kazakhstan	76
<i>Meirambekova L.K., Seiitova Sh. B., Esengaliyeva A.M.</i> Comparative characteristic of monosyllabic verbs in the vocalism system of the languages of the Kipchak group	81
<i>Matbek N.K., Sadykova R.K.</i> Formation of Nogai literary language	88
<i>Murzagaliyeva T.E. , Sharipova G.A.</i> Russian Universum of Quranic Poetology.....	95
<i>Nurtazina M.B., Amrina Z.Zh.</i> Polycultural World: a competent approach in professional Linguistic for education	105
<i>Orazbayeva E.S.</i> Analysis and translation of cancer terms	112
<i>Otelbay G. T.</i> The analogy and peculiarity of the «Кемпірқосақ» alternative in relatives and foreign languages	119
<i>Sadykova A.T., Kabdyrasheva B.N.</i> The image of historical personalities in the creative work of I.Esenberlin	125
<i>Seiitova Sh. B.</i> Informational motives of some ethnonyms	132
<i>Saduakasuly Zh., Makhambetova A.</i> The study of exclamatory sentences of the kazakh language	138
<i>Simbaeva S.O. Kaiypbayeva M. M.</i> Phonetic interpretation of the language without translation	143
<i>Sharipova G.A.</i> Islamic Universum of Culture	147
<i>Sharip A.Zh.</i> Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features	151
<i>Shokabayeva S.</i> Connection of word-formation with phones	162

G.A. Sharipova

L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Islamic Universum of Culture

Abstract. This article examines the works of foreign literature of the mid XIX century and the beginning of the twentieth century that have been little studied in Russian philological science, the subject of which have become the life and teachings of Muhammad. It is asserted that almost for the first time the image of the legendary person was presented on the principle of reasonableness and justice, which became possible due to the culture of the New Time. Based on the results of the study of selected historical and philosophical works, the author's conclusions are drawn.

Key words: T. Carlyle, V. Irving, V.S. Solovyov, the prophet, the revelation, the messenger, the religion of the Scripture, the spiritually mystical, the people of the Book.

References

- 1 Mechkovskaya N.B. Yazyk i relighiya: Posobiye dliya studentov gumanitarnykh vuzov [Language and Religion: A Handbook for Students of Humanitarian Institutions]. (Aghenstvo FAIR, Moskva, 1998. S. 325). [in Russian]
- 2 Karleil Tomas. Teper i prezhde / Sost., podg. teksty i primech. R. K. Medvedevoi [Now and before / Comp., Prep. texts and notes. R.K. Medvedev's]. (Respublika, Moskva, 1994. S. 415). (Library of Ethical Thought). [in Russian]
- 3 Irving Vashington. Zhizn Muhameda: Kniga o proroke [The Life of Muhammad: The Book of the Prophet]. (Zhazushy, Alma-Ata, 1990. S. 304). [in Russian]
- 4 Soloviyev V. Magomet. Zhizn i relighiya [Mohammed. Life and religion]. (Zhazushy, Alma-Ata, 1990. S. 80). [in Russian]
- 5 Volter. Orleanskaya devstvenitsa. Magomet. Filosofskiye povesti. Per. s frantsuz [Orleans virgin. Mahomet. Philosophical stories. Trans. with the Frenchman]. (Hudozhestvennaya literatura, Moskva, 1971. S. 720). [in Russian]
- 6 Pushkin A.C. Complete works [Complete works]. In 10 t. (Nauka, Leningrad, 1977. Volume books I. S. 193). [in Russian]

Сведение об авторе:

Шарипова Гулбану - кандидат филологических наук, профессор. Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Sharipova Gulbanu - Candidate of Philology, Professor. Eurasian National University named after LN Gumilev, Astana, Kazakhstan

FTAMP 17.09.91; 17.07.31

А.Ж. Шәріп

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: amantay_sh@hotmail.com)

**Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы:
рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер**

Аңдатпа. XX ғасыр басында түркі халықтарының рухани өміріне белсене атсалысқан алдыңғы қатарлы қаламгерлер шоғыры кейінгі ұрпаққа бай әдеби мұра қалдырды. Солардың бірі – «Шығыстың Шекспирі» атанған әзербайжан ақыны, драматургы Хүсейін Жавид. Өкінішке қарай, оның шығармалары қазақ оқырманына бейтаныс болып келеді. Мұның негізгі себебі – өзара аударма тәжірибесінің жүйелі түрде жолға

қойылмағандығы және қазақ-әзербайжан әдеби байланыстарын ғылыми тұрғыдан зерттеудің осы уақытқа дейін жеткілікті дәрежеде қолға алынбағандығы. Сондықтан бұл бағытта әдебиеттанушылардың алдында тың мақсаттар пен міндеттер тұр. Негізінен Низами Гәнжәуи, Абай Құнанбаев, Мырза-Фәтәли Ахундзаде секілді классиктері шығармаларынан ғана азды-көпті хабардар екі халықтың арғы-бергі әдебиетіндегі құбылыстарды ең алдымен салыстырмалы-тарихи әдіс тұрғысынан таразылау қажет. Бұл мақалада Хүсейн Жавидтің өлеңдеріндегі романтизм оның өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) поэзиясындағы ұқсас сарындармен ұштастыра қарастырылып, екі ел әдебиеті дамуының сол кезеңіндегі идеялық-көркемдік ізденістер көп ретте ортақ мәдени-рухани арнадан бастау алғандығы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Түйін сөздер: ұлттық поэзия, әдеби байланыстар, романтизм, Батыс-Шығыс, адамгершілік мұраттар, түрікшілдік сарындары.

Кіріспе. ХХ ғасырдың басында Ресей империясының қол астына қараған аймақтарда, оның ішінде әзербайжан елі мен қазақ жұртында орын алған қоғамдық-саяси оқиғалардың өз ерекшеліктерімен қоса, ұқсайтын жақтары да көрініс берді. Ең алдымен екі халықтың да ұлттық сана-сезімінің күрт ояну үдерісі жүзеге асып, басқаға бодан болудан құтылудың қамын қарастырған еркіндік, егемендік мұрат-мүдделері саясат сахнасына шықты. Бүкіл әлемдік тарихи өзгерістердің аясында әр этностың мәдени-рухани өмірінде жаппай жаңарулар, тың түрленулер анық аңғарылды. Әуелі төл топырақтың, содан соң Батыс пен Шығыс өркениетінің құнарын сіңірген ұлттық сөз өнері сапалық серпіліске бет бұрды. Жер жүзілік әдебиеттің жетістіктерінен өнеге алған көркемдік ізденістер өріс ашып, қанат жайды. Басқа табыстармен қатар, соны бітімдегі романтикалық әдебиеттің қайталанбас үздік шығармаларының бірқатары осы кезеңде дүниеге келді. Әзербайжан мен қазақ әдебиетінен де осы тенденцияны аңғарамыз.

Зерттеу нысаны, мақсаты. Тек әзербайжандардың ғана емес, жалпы түркі руханиятының шежіресінде көрнекті шайыр әрі «Шығыстың Шекспірі» атанған драматург Х. Жавидтің (1882-1941) орны айрықша. Ақынның «Кешкен күндер» (Тифлис, 1913), «Көктемгі шық» (Баку, 1917) атты жыр жинақтарында топтастырылған өлеңдері – ешқашан құнын жоғалтпайтын дүниелер. Ол 1910-1926 жылдар ішінде 9 пьеса жазған; олардың алтауы Қазан төңкерісіне дейін, ал үшеуі кеңестік кезеңде қағазға түсті. «Шейх Санан», «Ібіліс», «Шейда», «Афет», «Ақсақ Темір» пьесалары театр төріне шығарылып, көрермендердің шын ықыласына бөленді. 1929-1936 жылдар арасында Х.Жавид өте өнімді еңбек етіп, «Сияуыш», «Шахла», «Хайям», «Ібілістің шабыты», «Атилла», «Шыңғыс» пьесаларын жазды. Бірқатар шығармасы НКВД қызметкерлерінің тінтуі кезінде тәркіленіп, із-түзсіз жоғалып кеткен.

Х.Жавид әділетсіздікке, жауыздыққа, өктемдікке қарсы тұрған тегеурінді әдеби қаһармандардың (Шейх Санан, Сияуыш, Кнәз, Жәлел, Шейда, т.б.) тұтас бір галереясын шеберлікпен сомдады. Оның Пушкин, Лермонтов, Байрон, Гюгоның романтикалық дәстүрлерін жаңғырта отырып, әр жылдары жазған пьесалары әзербайжан әдебиетінің алтын қорына қосылды. Өкініштісі қазақ оқырманы олардың бірде-бірімен таныс емес.

Зерттеудің өзектілігі. Өзара әдеби аударманың тапшылығы, сондай-ақ ғылыми бағыттағы мақсатты зерттеулердің жұтандығы екі ел арасындағы рухани байланыстардың түп-тамырын терең таразылауға қолбайлау болып келе жатқандығы рас. Х.Жавидтің поэзиясын өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) шығармаларымен тақырыптық, идеялық, көркемдік тұрғыдан салыстыра қарастыру осы олқылықтың орнын толтыруға үлес қосады деген ойдамыз.

Х.Жавидтің мұрасы әзербайжан әдебиеттанушыларының тарапынан мол зерттеліп, жавидтану деп аталатын ғылыми бағыт қалыптасқан. 1912 жылы Баку қаласында Әзербайжан Ұлттық ғылым академиясы «Cavidşünaslıq» («Жавидтану») деген атпен Х.Жавидтің өмірі мен шығармашылығы туралы бұрын-соңды жазылған еңбектерді он том кітап етіп

жарыққа шығарды. Онда жүзден астам автордың мақалалары, рецензиялары, естеліктері, жазбалары, зерттеулері, сондай-ақ ресми деректер мен құжаттар жинақталған. 2013 жылғы 16-18 мамыр аралығында Бакуде «Түркі әлемін нұрландырғандар: М.Акиф Ерсой, Хүсейін Жавид» атты халықаралық конференция өтіп, оның материалдары 65 баспа табақ көлемінде ғылыми жинақ болып басылды. Бұл жинақта Х.Жавидтің шығармашылығы туралы әзербайжан және шетел ғалымдарының 50-ге таяу жаңа мақаласы жарияланды.

Зерттеудің нәтижелері мен талқылауы. Х.Жавидтің шығармашылық жәдігерін зерттеуші ғалымдар оның қабат-қатпары мол туындыларының, әсіресе өлеңдерінің сипатын сараптағанда, тіпті кейде бір-біріне қарама-қайшы келетін сан тарапты пікірлерді өрбітіп жатады. Шайыр жырларынан сопылық сарындарды іздеуден бастап, Ницше философиясымен сабақтастыруға және декаданстық нышандарды термелеуге дейінгі аралықта қилы-қилы пайым тұр. Бұл, сөз жоқ, ақынның бітім-болмысының біржақтылыққа бағынбайтын әмбебаптығын, туындыларының өзегі мен өрімінде күрделі сезім сырларының табысқандығын көрсетеді.

Х. Жавид эстетикасында адамгершілік арман-аңсарлар, олардың түп қайнарлары былғанған қоғаммен, бүлінген құлықпен қарама-қайшылық шарпысында астарын ашады. Ақынның мәңгі бағдары – «шырқау рух», «шалқақ рух» («səhrayı – ruh», “ülvi ruh”). Мұны тойымсыз нәпсінің шырғауына шатылған жұмыр басты пенделер («əsir-i-nəfs») түсінуге, тәпсірлеуге қауқарсыз. Әу баста жәннаттан қуылған Адам Ата мен Хауа Ана ұрпағы күнәға белшесінен батып, соның себебінен тоқтаусыз жапа шегіп келеді. Ақын қиялы кіршіксіз де кемел дүниені ақша бұлттардың ар жағынан, шет қиян кеңістіктің тылсым түкпірінен, жан аяғы баспаған жерден – қысқасы, «алыс көкжиектен» («uzaq üfüq») іздейді. Сол әсемдік, әдемілік әлеміне апаратын жолды ол ғашықтық сезімі деп түсінеді, сондықтан да «менің тәңірім – сұлулық, сүйіспендік» («mənim tanrım - gözəllikdir, sevgidir») деген поэтикалық декларациясын жариялайды. Бұл – оның романтизмінің бірден-бір басты ұраны, эстетикалық қиясы, психологиялық ұйытқысы еді. «Мен солай етер едім...», «Менің тәңірім», т.б. өлеңдерінде ақынның осы іспетті сырлары айқын көрініс тапқан.

Х.Жавид секілді, қазақтың ұлы ақыны Мағжан Жұмабаев мен оның талантты шәкірті Бернияз Күлеевтің шығармашылығында да сүйіспеншілік тақырыбы романтикалық биік асқақтықпен астасады. Мысалы, Мағжан: «Әдемі әйел – идеал, Әдемі әйел – бір қиял, Идеал, қиял – бір сағым», - деп жырласа [1, 145 б.], Бернияз: «Жарым – идеал, Барым – қиял, Болсын-дағы өтейін»; «Иманым да, арым да – шын махаббат» [2, 91 б.], - деп оған өзінше үн қосады. Бір айырмашылығы, Х.Жавид сұлулық пен сүйіспендіктің өзін тәңіріге баласа, Мағжан мен Бернияз сүйікті жар бейнесі мен жалғыз жаратушының арасын үйлестіруші.

Мағжан Жүргенімде жер жүзінде тірі боп,
Бағынатын, табынатын сен – Аллам!

Бернияз:

... Сен – хорсың, періштемсің, Алламсың – сен,
Мен үшін сенің көркің тәңірімен тең.
...Сен – менің шын сенген Аллам.

Романтикалық поэзияға тән атрибуттардың бірі – рух еркіндігі. Әдебиеттанушы С.Мамедова өз зерттеуінде Х.Жавидтің бостандық идеалын өткінші жалғаннан тысқары, жердің жүзінен жырақ аумақтан іздестіргенін, ол үшін айтылмыш рух еркіндігінің басты идея болғандығын атап көрсетеді [3, 348 б.]. Ақынның «Соғыс және қасірет» («Hərb və fəlakət») атты толғауындағы мына жолдардың өзі-ақ осыған куәлік етеді:

Ұшар, ұшар, жайсаң рухым жер қайғысын құшар,
Ұзақ, ұзақ, шексіз ұзақ мұхит жолын тұсар.
Суық, суық!.. Түн түп-тұнжыр, сұрғылт жиһан сұсты,
Заржақ байғыз зауалымен тінтеді алыс тұсты...

Мағжан үшін еркіндік бейнесі «ғарыш нұрлы жүзі бар, кәусар, жібек сөзі бар, әдемі, алмас ақ қанат» - көктің есігін ашып келіп, жұмақтың ізгі елшісіне айналған періштеге барабар («Бостандық» өлеңі). Х.Жавид өлеңдеріне үндес, үйлесімдес әлгідей сарындар Бернияз жырларында көптеп жолығады. Айталық, «Гүл» атты шығармасында:

Түпсіз, тәнсіз аспан беті түнерген,
Ұшы қайда, шеті қайда тірелген?
Қашан болған, енді қанша тұрмақшы,
Іші толған не сыры бар, білер ме ем?..
Қанатым боп қазір ұшып кетсем ед,
Анау аспан, ай-жұлдызға жетсем ед.
Заты неден, иесі кім, ойы не –
Жұмбақ сырын бірін қоймай шешсем ед... –деп тебіренеді [2, 224 б.].

Сөйтіп, дүние тұңғығына, табиғат құпиясына дендеп, оның ішкі бітім-бедерінен жанға демеу, дәтке қуат іздеу – біз айтып отырған романтик ақындардың тағы да бір ортақ талпынысы. Олардың туындыларында айнала қоршаған жаратылыстың құбылыстары жәй декорация емес, көңіл-күй ауандарымен айқұшақ табысқан жанды кейіпте көрінеді. Қиялы жүйрік қаламгерлер табиғаттан тәңірілік тылсым тануға тырысып, оның қыртыс-қатпары көп құдіретіне жүгінеді.

Сөйте тұра, әсемдік әсерінен шабыттанған романтик ақындар бағзыдан белгілі «өнер – өнер үшін» қағидасының тар қауызында қалып қоймайды. Академик М.Джафаров жазғандай, шығармашылығының алғашқы кезеңдерінде-ақ әлеуметтік қарама-қайшылықтарға немқұрайды қарай алмаған Х.Жавид гуманистік идеяларға бой ұрып, оның рухани ізденістері «әлеуметтік әділеттілік, рухани бостандық және саф адамгершілік қағидаларымен тығыз ұштасқан» [4, 28 б.]. Оның қазақ әріптестері де өздері өмір кешіп отырған заманның зарына мұқият құлақ түріп, тірлігіне араласқан қоғамның қиянатына өткір сыншылдықпен көз тастады.

Бұл ақындардың қай-қайсысында «абакты», «түрме», «қамақ», «зындан» тақырыптарының кездесуі жайдан-жай емес. Өйткені, күллі тіршілік ортасы төрт құбыласы тұйықтаулы тас қапаса айналған уақытта ел үшін де, ер үшін де рух еркіндігінің нағыз сыналар тұсы осы. «Батыр Баян» атты поэмасын «Жүрегім, мен зарлымын жаралыға, Сұм өмір абақты ғой саналыға» деп бастаған Мағжан Жұмабаев бұл мәселені символдық дәрежеге дейін көтеріп, өзекті өрттей шарпигын өлеңдер тудырды. Оның «Айға» («Мінекей, қамаудамын тар үңгірде, Мұнысы – көмгені ғой тірі көрге»), «Сағындым» («Кіп-кішкене терезелер темірлі, Мұндай үйден кімге естілер ащы зар?!»), «Тұтқын» («Кеудеде от, іште жалын, көзде жас, Күні-түні қайғы жұтқан сорлы бас»), «Мешіт һәм абақты» («Есалаң малданып жүр: «Қиялды ұстап, тарихтың таңында, - деп, - қойдым қамап»), «Түс» («Қор болды ғой қалың қайрат, есіл күш, Абақтыда қолдан келер қандай іс?»), т.б. жырлары жан-жақты тұтастана келе өз дәуірінің суретін жасайды. Х.Жавидтің өлеңдерінде де осы тақырып өзінше бір шешім тауып отырады («Бір қыздың жан айғайы немесе зындан түбінен шыққан бір дауыс», «Түрік тұтқындары», т.б.).

Романтикалық әдебиетте елдің өткендегі өмірін әсірелеп-әспеттеу сарыны мен ұлттық мінездің үздік үлгілерін қайта жаңғырту мұраты өз ара тығыз байланыста болады. Мұның қазақ поэзиясындағы келісті, кемел үлгісі Мағжан Жұмабаевтың романтизмінен көрінгендігі айқын. Жазушы Ж.Аймауытов ол туралы: «Қазақтың өткендегі өмірі мінсіз, кірсіз, идеальный өмір көрінеді, оған бұрынғы өткен қарттар да, байлар да, батырлар да, ақындар да, жақсылар да бұ заманда болмайтын жат адам болып көрінеді. Нағыз өмір, нағыз дәурен соларда болған. «Адам» деп, «ер» деп ауыз толтырып айтуға солар жарайды. Бүгінгілер немене? Адамгершілік, ар-ұяты жоқ, «қыбырлаған қоңыздар», «қорсылдаған доңыздар»... секілді көрінеді», - дейді [1, 414 б.]. Сөйтіп, этностың байырғы

тіршілігін дәріптеуге деген ынта-ықыластың оянуы сана түкпірінде сақтаулы ұлттық бағзы бейнелерді қайта тірілтумен қаз-қатар жүріп жататындығы анық. Бұл тұрғыдан саралап-салмақтағанда, екі ел ақындарының сенімін тоғыстырып, сөзін түйістіріп тұрған нәрсе – ортақ түріктік тек.

XX ғасырдың басындағы тарихи сананың түлеуі тек ұлттық мүддені ғана емес, одан әрідегі тереңде жатқан түп-тамырлардың бірлігінен өрбіген бауырластықты да жаңа жағдайда орасан жаңғыртты. Кавказдың қырқасынан Х. Жавидтің («Соғыс және қасірет» өлеңі):

Бір заманда айбыны асқан Тұранның,
Жетегінде жиһангерлік ұранның,
Қаһармандық даңқпен тарқап шерлері,
Түріктердің түкті жүрек ерлері,
Жердің жүзін шапқын қылды шаңдатып,
Үкім айтқан әрбір сөзін аңдатып.
Түріктердің кісінесе айғыры,
Бағынбаған қалды әлемнің қай қыры?!
Корольдарда, принцтерде, хандарда,
Ұлы шахта, зор патшада – жан бар ма,
Папалар да, халифтар да бағынып,
Тізе бүкті түріктерге жағынып, - деген қыран даусы саңқылдаса, Ұлы Дала-

ның төсінен Мағжан Жұмабаев «Түркістан» өлеңінде:

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен.
Тұранның тарихы бар отты желдей,
Заулаған қалың өрттей аспанға өрлей...
Тұранға жер жүзінде жер жеткен бе?
Түрікке адамзатта ел жеткен бе?
Кең ақыл, отты қайрат, жүйрік қиял,
Тұранның ерлеріне ер жеткен бе?! – деп дабыл қағады.

Оған қазақтың тағы бір ақыны С.Торайғыров:

Ер түрік ұрпағымын даңқы кеткен,
Бір кезде Еуропанды тітіреткен.
Кіргені есік, шыққаны тесік болып,
Күнбатыс, Күншығысқа әмірі жеткен.
Кешегі хан Шыңғыстың ұрпағына
Талай царь, талай кнәз тәжім еткен, -деп шабыттана үн қосады [5, 210 б].

Алайда «өткен – аяулы» (М.Жұмабаев) дей отырып, ақындар бұрынғы түрік билігі мен бақуатының бүгінгісіне көңілдері көншімейді. Х.Жавид әлемді уысында ұстаған түріктердің шексіз мархабаты мен шуақты мейірімі өздеріне ақырында зиян-залалын тигізді деп санайды. Мысалы, Анадолы сарбаздарына арналған «Соғыс және қасірет» атты өлеңінің «екінші бөлімінде бір заманалар дүниеге билік жүргізген; жер жүзін дірілдеткен түріктің сол хәлі мен кейінгі хәлі салыстырылады» [6, 43 б]. Соның нәтижесінде көрген азабын, кешкен ахуалын күйзеле жырлайды:

Түрік ұлының бастан бағы ауғаны,
Топырақ құшты, көктен сұрап сауғаны.
Зорлық қаптап, бойды қарып қатты ызғар,
Көзіңді сал! Бойжеткендер, пәк қыздар,

Қасарысқан жауларының қолында,
Жаны құрбан ақ өлімнің жолында.
Бәрі босқын, бәрі аш пен жалаңаш,
Көп бишара... жанарыңды ала қаш!
Қаны саулап, көнбей дұшпан кәріне,
Бауыр іздеп зарығады бәрі де.
Көмек сұрап, пана тілеп жырақта,
Жан айғайын кім есітеді бірақ та?
Қамқоршы кім? Жүрегін кім ашады?
Бұл не пәле ұрпаққа зәр шашады?!
Иә, өлім – ең ұлы бақыт... қашады...

Х.Жавидтің «Түрік тұтқындары» («Türk əsirləri») атты өлеңінде біз сөз еткен «абакты» тақырыбы ұлттық ауқымнан аттап өтіп, бүтін түріктік, тіпті адамзаттық проблема дәрежесіне ұласады. Ол жержүзілік жалған қамқоршылардың «бірлік», «теңдік», «туыстық» деген ұраны алдамшының кебін киіп, жұрттың «саңырау», «соқыр» кейіпке енгендігін ашына айтады.

Осы зауалға ортақтаса отырып, «Қарашы төңірекке мойның бұрып, Алтай, Орал бойында тұрған түрік. Аты да, заты да жоқ, дыбысы жоқ, Жоғалған әлдеқайда іріп-шіріп...» деп өлеңге шемендей қатқан шерін төккен М.Жұмабаев, міне, осындай аса алмағайып сәтте әзербайжан шайырының «Көмек сұрап, пана тілеп жырақта, Жан айғайын кім есітеді бірақ та?» деген сауалына шалғайдан туысқандық үн қатады. Оның ақындық жан айқайы «Алыстағы бауырыма» атты өлеңінде:

Алыста ауыр азап шеккен бауырым,
Қураған бәйшешектей кепкен бауырым,
Қамалған қалың жаудың арасында,
Көл қылып көздің жасын төккен бауырым.
Алдыңды ауыр қайғы жапқан бауырым,
Өміріңше жапа көрген жаттан бауырым,
Түксиген жүрегі тас жауыз жандар,

Тірідей терің тонап жатқан бауырым! – деп сәлемін жолдайды. Қазақ үшін «бауырым» сөзі ең жақын туыстықты білдіреді. Сондықтан да ол әрі қарай: «Бауырым! Сен ол жақта, мен бұл жақта, Қайғыдан қан жұтамыз біздің атқа. Ылайық па құл боп тұру? Кел, кетейік, Алтайға – ата мирас алтын таққа», - деп, арадағы тау-тас, өзен-өлке, шет-шекара-ларды кедергі көрмей, рухты көтеретін ыстық лебізін жеткізеді.

Осының бәрінің тиянақты тарихи негізі бар-ды. Жазушы Сәбит Мұқанов бұл жөнінде: «...1914 жылы болатын жиһангер соғысында түрік немістермен одақтасып, орысқа қарсы соғысты. «Қазақ» газеті бар, жалпы ұлтшылдар – бәрі шынында түрік тілегін тіледі. Сол тілегін олар ауыл арасына да жайды. «Түрік жеңсе екен» деген тілекті қазақ даласы түгел тіледі деуге болады, түрікке қазақ байларының ынтасы құлағандығы сондай, балаларына Ануарбек, Талғатбек, Мұстафа, Кәмал, Әмірбек, Жамалбек, Сұңғатбек сықылды түрік патшаларының аттарын қойды. Ануар паша туралы ел арасында ертегі тарап, ел іші оны ертедегі Бабақұмар сықылды сиқырлы, айлакер адам және адамзатқа жетпеген күші бар палуан деп жүрді. Міне, елдің сол кездегі алдыңғы қатардағы адамдарына сондай түрікшілдік пікірді таратқан Мағжан сияқты оқығандар», - деп жазды [7, 202 б.].

Задында, Мағжанның түрік бауырларына ықыласы – бүкілхалықтың көңіл-күйдің поэтикалық пішіндегі жаңғырығы.

Өз жұрттарының дүниедегі орнын оңтайлап, тағдырын тұғырлаған романтик ақындар, әлбетте, «Батыс пен Шығыс» атты адамзат үшін мәңгі мәдени парадигманы парасат-пайымдарына сәйкес тағы бір парықтады. Өркениеттердің қауышуы мен қағысуы мәселесін олар гуманистік көзқараспен саралап-салмақтады. Әсіресе, бірінші дүние жүзілік

сөздер өзінің эзербайжандық ұлы замандасының таным-түйсігімен бір арнадан табылады. Сөйтіп, бір-бірінен қонысы алыс екі жерде, бір-бірінен қоғамы алшақ екі жақта өмір сүрген екі шаһбаз шайырдың поэзиясындағы «ұйқы» мотивін қарастырудың өзі көп идеялық және көркемдік сәйкестіктерге жол ашар еді. Бұл – арнайы зерттеудің жүгі боларлық жайт.

Қаншама қиналса да, игіліктен үміт ізбейтін Х. Жавид: «Әр түнекте бір сәуле бұлқынады, әр тірлікте бір қиял жұлқынады» («Нәр қарanlıқта җарғиғ бир нур, Нәр һәқиқәтдә бир хәуал уууур»), - деген тұжырым жасайды. Бұл байыптамамен М. Жұмабаевтың «Қараңғы болса қанша түн, Жұлдыз сонша жарқырап» деген жыр жолдары үндесіп тұр.

Профессор Н. Джафаров: «Эзербайжанда «қалыпқа сыймаған», ешқандай теңеуді қажет етпейтін ақындардың қатарында Хүсейін Жавид те бар. Ол – жалғыз, мұндай екінші ақын мен драматург болған емес, қазір жоқ және болмайды да. Мұны ашықтан-ашық айтқаннан өрескелдік байқалмайды. Өйткені ақын нақты дәуірде өмір сүреді, әр түрлі тақырыпқа қалам сілтесе де, ең алдымен өз заманын суреттейді. Оның кейіпкерлері әртүрлі елдерде, қилы жағдайларда, шартты мекендерде тіршілік етуі мүмкін; сөйте тұра, ақын нақты адресатқа үн қатады: бұл – көбіне өз замандастары, сирегірек – өз елі мен кезеңінің ауқымынан шығып, басқа ұлттар мен дәуірлерге қарата сөз сөйлейді, одан да азырақ – ақынға немесе жазушыға (әсіре айтылса да) әрқашан және баршаның тарапынан сұраныс болады. Бұл – Ниами, Данте, Шекспир, Сервантес және басқалар. Мұндай ұлылардың қатарына – бойларын билеген алапат сезім күші Шекспир кейіпкерлерінен қалыспайтын қаһармандары бар Хүсейін Жавидты батыл түрде жатқызуға болады», - деп жазыпты [10, 3-4 б.].

Қорытынды. Х. Жавидтың шығармашылығы өне бойына ХІХ және ХХ ғасырлар шегіндегі әдеби дамудың бүкіл тенденцияларын табиғи түрде үйлестіре сіңірген еді. Классикалық үлгілерді, фольклорлық мұраларды жаңа идеялық-көркемдік пішіндермен ұштастыра білуі оның туындыларының қайталанбас сипатын қалыптастырды. Бөлек бітімін айқындады. Жавид шығармалары өзінің мазмұны мен формасы, өлеңнің өлшемі мен әуез-екпіні, бейнелік жүйесі жағынан жеке дараланып шықты. Өзінің романтикалық өлеңдерін Х. Жавид негізінен аруз өлшемінде жазды. Бірақ оның классикалық қалпын жаңаша лап, халықтың ауызша поэзиясына тән еркін түйдектерді, нағыз түркілік, эзербайжандық хеджа (силлабикалық өлең) үлгілері, жол қысқарту – мустазадты кәдесіне жиі жаратты.

Эзербайжанның даңқты романтик шайыры Х.Жавид те, қазақтың ХХ ғасыр басындағы ел мұңын жоқтаған көрнекті ақындары да еш ауыртпалыққа қарамастан, әрқайсысы өз халқының берекелі де баянды болашағына өшпес үмітпен көз тікті. Олардың поэзиясындағы романтикалық асқақ рух көріністері жаңа зерттеулердің өзегіне айнала беретіні анық.

Әдебиет тізімі

- 1 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар. – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 2 Күлеев Б. Айтшы, ақ қайың. – Алматы: Жазушы, 1969. – 324 б.
- 3 Мамедова С. Г. Джавид и романтическая свобода // Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований. Матер. межд. науч.-прак. конф., 25-26 марта 2011 г. – Пенза-Москва-Решт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – С. 348-352.
- 4 Джафаров М. Гусейн Джавид. – Баку: Элм, 1982. – 194 с.
- 5 Торайғыров С. Екі томдық шығармалар жинағы. – Т.І. – Алматы: Ғылым, 1993. – 280 б.
- 6 Mərdanova S.M. Hüseyn Cavidin «Azər» poemasında lirik ricətlər// Bakı universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. – 2010. №3. – S. 49.
- 7 Мұқанов С. ХХ ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (Ұлтшылдық, байшылдық дәуірі)// Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т. 7. – Алматы: Әдебиет әлемі, 2012. – 420 б.
- 8 Akimova E. Hüseyn Cavid lirikasında dekadans// 525-ci qəzet. -2013. -13 aprel. № 64. -S. 24.
- 9 Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. Т.І. – Алматы: Мектеп, 2002. – 368 б.
- 10 Пашазаде И. Поэтические особенности русских переводов произведений Гусейн Джавида. – Баку: Огуз Ели, 2013.- с. 192.

А.Ж. Шарип*Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан***Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности**

Аннотация. Великолепная плеяда деятелей пера, принимавших активное участие в духовной жизни тюркских народов начала XX века, оставила будущим поколениям богатое литературное наследие. Одним из них является азербайджанский поэт и драматург Гусейн Джавид, прославившийся как «Восточный Шекспир». К сожалению, его произведения до сих пор неведомы казахскому читателю. Главная причина этого заключается в отсутствии постоянного взаимного сотрудничества в сфере художественного перевода и недостатке по сей день научных исследований о казахско-азербайджанских литературных связях. Поэтому в этом направлении перед литературоведами ставятся новые цели и задачи. Художественные явления, имевшие место в разные периоды развития литературы обоих народов, которые главным образом более или менее знакомы с произведениями классиков Низами Гянджеви, Абая Кунанбаева, Мирза-Фатали Ахундзаде, в первую очередь следует рассматривать с точки зрения сравнительно-исторического метода. В этой статье романтизм в стихах Гусейна Джавида анализируется в сочетании со схожими мотивами в поэзии его современников – казахских поэтов М.Жумабаева, М.Дулатова, С.Торайгырова, Б.Кулеева и на конкретных примерах раскрываются во многом превалирующие общие культурно-духовные источники в их идейно-художественных исканиях.

Ключевые слова: национальная поэзия, литературные связи, романтизм, Запад-Восток, гуманистические идеалы, тюркские мотивы.

A.Zh. Sharip*L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan***Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features**

Abstract. At the beginning of the twentieth century a number of leading writers, actively participating in the spiritual life of the Turkic peoples, left rich literary heritage in subsequent generations. One of them is Hussain Jawid, the Azerbaijan poet and playwright, the “East Shakespeare”. Unfortunately, his works are unfamiliar to the Kazakh reader. The main reason for this is the systematic mismatch of interpreting practices and the lack of scientific research on the Kazakh-Azerbaijan literary relations. That’s why literary critics have a lot of new goals and objectives. The phenomena in the literature of the two peoples, mainly known only by classics such as Nizami Ganzhavi, Abai Kunanbayev, Myrza-Fatali Akhundzade, should be firstly compared to the comparative-historical method. In this article, romanticism in the poems of Hussain Jawid, in conjunction with contemporary Kazakh poets (M. Zhumabayev, M. Dulatov, S.Toraigyrov, B.Kuleev), is ideologically-artistic in that period of the development of the literature of both countries, from the canal is proved by concrete examples.

Keywords: national poetry, literary relations, romanticism, West-East, moral ideals, Turkic motifs.

References

- 1 Zhumabaev M. Shygarmalary: Olender, poehmalar, kara sozder [Works: poems, poetries, proses] (Zhazushy, Almaty, 1989. S. 448). [in Kazakh]
- 2 Kuleev B. Ajtshy, ak kajyn [Say, white birch] (Zhazushy, Almaty, 1969. S. 324). [in Kazakh]
- 3 Mamedova S. G. Zhavid i romanticheskaya svoboda [Jawid and romantic freedom]. Aktual’nye voprosy teorii i praktiki filologicheskikh issledovaniy. Mater. mezhdunar. nauch.-prak. konf., 25-26 marta 2011 g. [International scientific and practical conference on topical issues of theory and practice of philological research]. Penza – Moscow – Resht, 2011. – pp.348-352. [in Russian]
- 4 Dzhafarov M. Gusejn Dzhavid [Hussain Jawid] (Elm, Baku, 1982. S. 194). [in Russian]
- 5 Torajgyrov S. Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. T.1 [The collection of works in two volumes. T.1.] (Gylm, Almaty, 1993. S. 280). [in Kazakh]

- 6 Mardanova S. Khusejn Dzhavidyn «Azer» poehmasynda lirik ridzhatlar [Lyric motives in the poem «Azer» Hussain Jawid], Baky universitesinin khabarlary. Khumanitar ehmlar seriyasy [Bulletin of Baku University. Series of Humanities], 3, - p. 43-49 (2010). [in Azerbaijan]
- 7 Mukanov S. XX gasyrdagy kazakh adebieti.1-bolim (Ultshyldyk, bajshyldyk dauiri) [Kazakh literature in the beginning of the 20th century. Part 1 (Nationalism, Bourgeoisie)], Klassikalyk zertteuler: Kop tomdyk. - T.7 [Classic research: multi-volume] (Adabiet alemi, Almaty, 2002).
- 8 Akimova E. Khusejn Dzhavid lirikasynda dekadans [Decadence in the lyrics of Hussain Jawid]. 525-dzhi gazet. - 2013. - 13 aprel. №64. S.24.
- 9 Dulatuly M. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy. - T.1. [The collection of works in five volumes. Volume 1]. (Mektep, Almaty, 2002). [in Kazakh]
- 10 Pashazade I. Poeticheskie osobennosti russkikh perevodov proizvedenij Gusejn Dzhavida [Poetic features of Russian translations of Hussain Jawid's works] (Oguz Eli, Baku, 2011) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Амантай Шәрип - филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің профессоры. Астана, Қазақстан
Amantai Sharip - Doctor of Philology, professor L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

FTAMP 16.01.011

С.С. Шоқабәева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: shokabaeva@yandex.kz)

Сөзжасамның фонетикамен байланысы туралы

Аңдатпа. Жұрнақтардың түбірге жалғануы морфонология құбылысы жағынан сөзжасам фонетикаға, оның заңдылықтарына сүйенеді, туынды сөздерді оның құрамындағы қосымшалардың мағыналық өзгерісі, дамуы тұрғысынан сөз еткенде, тарихи грамматикамен ұштасып жатады. Дауысты және дауыссыз дыбыстардың сәйкесуі негізінде жаңа атау пайда болып, дыбыс өзгерістері арқылы да туынды мағына жасалады. Дыбыстық өзгерулер сөз мағынасының өзгеруіне жағдай жасайды, олардың мағынасының өзгеріп, бұрынғы мағынасының өзегін сақтай отырып, жаңа атаудың туындауына себепші болады. Мұндай дыбыстық өзгерулер арқылы туындаған сөздер тіл білімінде фонетикалық тәсіл арқылы сөз туындату деп аталып жүр.

Мақалада қазіргі қазақ тілі сөзжасам саласының фонетикамен байланысы қарастырылады. Атап айтқанда, әртүрлі фонетикалық, фонологиялық құбылыстардың сөз жасауға қатысына, оның ғылыми-теориялық негізіне назар аударылады.

Түйін сөздер: сөзжасам мен фонетиканың байланысы, жаңа туынды сөздер, фонетикалық, фонологиялық, морфонологиялық құбылыстар, дыбыстардың сәйкесуі.

Кіріспе. Кез келген ғылым жеке-дара өмір сүрмейді, ол даму барысында басқа салалармен байланыста болады. Бұны ғылым тілінде **интеграция** дейміз. Латынша «integratio» сөзінің қазақша мағынасы қайта құру, толықтыру дегенді, ал «integret» сөзі «бүтін» деген мағынаны білдіреді. Соңғысы екі мағынада қолданылады:

- бөліктерді бүтінге біріктіруі;
- бір типтес қоғамдық мемлекеттердің ұлттық шаруашылықтарын біріктіру, бір-біріне ыңғайластыру үдерісі. Бұдан интеграция ұғымы барлық салаға қатысты екендігін білеміз. Интеграция ең алғашқыда пәнаралық байланыс деп қарастырылған. Интеграция тарихы ХХ ғасырда 3 кезең болып қалыптасқан:

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **ГТАМР** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Рекзивизиттер:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_phil@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

Цеснабанк: КБЕ16
БИН 010140003594
РНН 031400075610
ИИК KZ 91998
ВТВ 0000003104
TSES KZ KA

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

Tsesnabank: КБЕ16

БИН 010140003594

РНН 031400075610

ИИК KZ 91998

ВТБ 0000003104

TSES KZ KA

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

FTAMP 27. 25. 19

А.Ж. Жұбанышева¹, Н. Темірғалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің теориялық математика және ғылыми есептеулер институты, Астана, Қазақстан³Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан**Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде функцияларды сандық дифференциалдау**

Аңдатпа. Компьютерлік (есептеуіш) диаметр мәнмәтінінде Соболев класында жататын функцияларды олардың тригонометриялық Фурье-Лебег коэффициенттерінің ақырлы жиынынан алынған дәл ақпарат бойынша жуықтау есебі толығымен шешілді [100-200 сөз]

Кілт сөздер: жуықтап дифференциалдау, дәл емес ақпарат бойынша жуықтау, шектік қателік, Компьютерлік (есептеуіш) диаметр.

Мақаланың мәтіні төмендегі бөлімдерді қамтуы қажет:

- кіріспе,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулар,
- қорытынды.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Темиргалиев Н. Компьютерный (вычислительный) поперечник как синтез известного и нового в численном анализе // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. -2014. –Т. 4. № 101. – С. 16–33.
- 2 Локуциевский О.М., Гавриков М.Б. Начала численного анализа. - Москва: ТОО «Янус», 1995. - 581 с.
- 3 Жубанышева А.Ж., Абикенова Ш. О нормах производных функций с нулевыми значениями заданного набора линейных функционалов и их применения к поперечниковым задачам // Функциональные пространства и теория приближения функций: Тезисы докладов Международной конференции, посвященная 110-летию со дня рождения академика С.М.Никольского. – Москва: Наука, 2015. - С.141-142

ГРНТИ 27.25.19

А.Ж. Жубанышева¹, Н. Темиргалиев², А.Б. Утесов³^{1,2}Институт теоретической математики и научных вычислений Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан³Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актөбе, Казахстан(E-mail: ¹axaulezh@mail.ru, ²ntmath10@mail.ru, ³adilzhan_71@mail.ru)**Численное дифференцирование функций в контексте Компьютерного (вычислительного) поперечника**

Аннотация. В рамках Компьютерного (вычислительного) поперечника полностью решена задача приближенного дифференцирования функций, принадлежащих классам Соболева по неточной информации, полученной от произвольного конечного множества тригонометрических коэффициентов Фурье-Лебега дифференцируемой функций ...
[100-200 слов]

Ключевые слова: приближенное дифференцирование, восстановление по неточной информации, предельная погрешность, Компьютерный (вычислительный) поперечник.

GRNTI 27. 25. 19

A.Zh. Zhubanysheva¹, N. Temirgaliyev², A.B. Utesov³

^{1,2}*Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

³*K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan*

Numerical differentiation of functions in the context of Computational (numerical) diameter

Abstract. The Computational (numerical) diameter is used to completely solve the problem of approximate differentiation of a function given inexact information in the form of an arbitrary finite set of trigonometric Fourier-Lebesgue coefficients ... [100-200 words]

Key words: approximate differentiation, recovery from inexact information, limiting error, Computational (numerical) diameter, massive limiting error.

References

- 1 Temirgaliyev N. Komp'yuternyj (vychislitel'nyj) poperechnik kak sintez izvestnogo i novogo v chislenom analize [Computational (numerical) diameter as a synthesis of the known and the new in numerical analysis], Vestnik Evrazijskogo nacional'nogo universiteta imeni L.N. Gumileva [Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University], 4(101), 16–33 (2014). [in Russian]
- 2 Lokucievskij O.M., Gavrikov M.B. Nachala chislenogo analiza [Elements of numerical analysis] (Yanus, Moscow, 1995).
- 3 Zhubanysheva A.Zh., AbikenovaSh.K. O normah proizvodnyh funkcij s nulevymi znachenijami zadannogo nabora linejnyh funkcionalov i ih primenenija k poperechnikovym zadacham [About the norms of the derivatives of functions with zero values of a given set of linear functionals and their application to the width problems]. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoj konferencii, posvjashhennaja 110-letiju so dnja rozhdenija akademika S.M.Nikol'skogo «Funkcional'nye prostranstva i teorija priblizhenija funkcij» [International conference on Function Spaces and Approximation Theory dedicated to the 110th anniversary of S. M. Nikol'skii]. Moscow, 2015, pp. 141-142.

Авторлар туралы мәлімет:

Қазақша:

Жұбанышева А.Ж. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының аға ғылыми қызметкері, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Темірғалиев Н. – Теориялық математика және ғылыми есептеулер институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан. Тел.: +7 (7172)709-500 (ішкі тел. 33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Утесов А.Б. - физика-математика ғылымдарының кандидаты, Математика кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ә. Молдағұлова

даңғылы 34, Ақтөбе, Қазақстан. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

АҒЫЛШЫНША:

Zhubanysheva A.Zh. – Senior researcher of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (31-410). *E-mail: axaulezh@mail.ru.*

Temirgaliyev N. – Head of the Institute of theoretical mathematics and scientific computations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan. Tel.: +7 (7172)709-500 (33-325). *E-mail: ntmath10@mail.ru.*

Utesov A.B. - candidate of physical and mathematical sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan. *E-mail: adilzhan_71@mail.ru.*

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 1(122). - Астана: ЕҰУ. 180-б.
Шартты б.т. - 22.5 Таралымы - 40 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ. Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды